

บทที่ 5

ลัทธิความเชื่อในพ่อขุนงำเมือง

ในสังคมหรือชุมชนทั่วไปนั้น ความเชื่อหรือ ความศรัทธา กับการเคารพในอำนาจของผู้นำ จะแยกออกจากกัน แต่ในพ่อขุนงำเมืองจะสังเกตได้ว่า อำนาจทางการบริหาร การเมืองการปกครอง ซึ่งขึ้นอยู่กับผู้นำ และอำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ความเชื่อความศรัทธา ซึ่งเกี่ยวกับศาสนา มารวมกันอยู่ในพระองค์เอง เป็นคุณลักษณะพิเศษที่ค้นพบในบริบทของสังคมสมัยใหม่ การแสดงออกของชุมชน ที่มีต่อพระองค์จึงมีคุณลักษณะต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

ความกตัญญู เพราะพระองค์ทรงสร้างความสำเร็จรุ่งเรืองให้กับบ้านเมือง ให้มีถิ่นที่อยู่อาศัย อันอุดมสมบูรณ์ มีกวีานพะเยาเป็นเสมือนเส้นโลหิตของชุมชน กระแสซึ่งนำเอาความคิดเรื่องคุณงาม ความดีที่ทรงสร้างเมือง สร้างชาติ และชุมชน ทำให้คนเกิดสำนึกในเมืองที่สวยงาม ความยาก ลำบากที่ทรงได้รับ

อำนาจ พระองค์ทรงเป็นผู้นำทางการเมืองการปกครอง การเป็นผู้นำเป็นเรื่องความสัมพันธ์ ของพลังอำนาจ ในฐานะพระมหากษัตริย์พระองค์จึงทรงเป็นจุดศูนย์รวมใจของชุมชน แสดงออกถึงความเคารพเลื่อมใส ความจงรักภักดีที่มีต่อพระองค์ท่าน

เผ่าพันธุ์ การดำเนินกิจกรรมทางด้านความเป็น เผ่าพันธุ์ พรรคพวก อัตลักษณ์ที่มาจาก รากเหง้าเดียวกัน พระองค์ทรงเป็นกษัตริย์ที่มีอำนาจการปกครองเผ่าพันธุ์ มิใช่เป็นเรื่องของครอบครัว แต่เป็นเรื่องของชุมชน บ้านเมือง

ความสามัคคี การแสดงออกเห็นได้อย่างชัดเจน ในพิธีกรรมต่าง ๆ เช่น พิธีบวงสรวง และ รดน้ำคำหัว พ่อขุนงำเมืองซึ่งจัดขึ้นทุกปี แสดงถึงความกตัญญู ความสามัคคี ความรักในชุมชน ที่องถึน

ความเชื่อในสิ่งเหนือธรรมชาติ พ่อขุนงำเมืองเป็นบุคคลในประวัติศาสตร์และเป็นนร้าวาส ที่เป็นศูนย์กลางความนับถือบูชาเช่นเดียวกับลัทธิพิธีต่าง ๆ เช่น พระเจ้าตากสิน หรือกรมหลวงชุมพร เป็นเรื่องของจิต วิญญาณ ที่บุคคลสามารถติดต่อกับพระองค์ได้โดยผ่านร่างทรง ซึ่งรู้จักกันในวงในพอ สมควร เป็นความเชื่อในศาสนาอย่างหนึ่งเช่นเดียวกับลัทธิพิธี ร.5 แต่ไม่ใช่ศาสนาส่วนใหญ่ที่คน นับถือ ทรงมีอิทธิฤทธิ์ดังคำบอกเล่าที่ว่า “เมื่อพระองค์เสด็จไปที่แห่งใด แดกก็บ่ฮ้อน ฝนก็บ่ฮ่า จัก ให้แดกก็แดก จักให้บดก็บด” และเกิดปรากฏการณ์พระอาทิตย์ทรงกลดในวันแห่งสมโภชองค์ พระรูปมาซึ่งที่ประดิษฐานถึง 2 วงซ้อนกัน ซึ่งเป็นที่ประจักษ์แก่สายตาประชาชนทั่วไปมาแล้ว

ความเชื่อศรัทธาในพ่อขุนงำเมือง

พ่อขุนงำเมืองเป็นอดีตกษัตริย์ที่ทรงปกครองบ้านเมืองให้ได้รับความเจริญรุ่งเรืองสูงสุด พระองค์ปกครองไพร่ฟ้าประชาราษฎร์โดยยึดหลักเมตตาธรรม ไม่โปรดทำสงครามที่จะทำให้ต้องสูญเสียชีวิตจากการสู้รบกัน จะเห็นได้จากรายงานการค้นคว้าประวัติศาสตร์ เมืองพะเยา ของพระธรรมวิมลโมลี วัดศรีโคมคำ ได้กล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างพญาเมืองกับพญามังราย ก่อนที่จะเป็นพันธมิตรกันนั้น ต่างมีความผูกพันโดยชาติตระกูล จากการขยายอำนาจเขตแดนของทั้งสองเมือง บางคราวก็เกิดความขัดแย้งกัน พญามังรายยกทัพมาตีเมืองพะเยา พญาเมืองสั่งให้ไพร่พลอยู่ในความสงบ เจริญสัมพันธ์ไมตรีกับพญามังรายโดยเชื้อเชิญพักผ่อนต้อนรับอริยาธัยอันดี เลี้ยงไพร่พลของทั้งสองเมืองจนอิมหันาสำราญ พร้อมทั้งตกแต่งบรรณาการให้พญามังรายโดยไม่มีการสู้รบฆ่าฟันทั้งสองฝ่าย ทำให้ทรงเป็นพระสหายกันเรื่อยมา ถึงเวลานี้แสดงให้เห็นถึงน้ำพระทัยที่เปี่ยมไปด้วยเมตตาธรรมต่อเพื่อนมนุษย์ ทรงปกครองไพร่ฟ้าประชาราษฎร์อย่างดี ไม่เห็นความสำคัญของทรัพย์สินสมบัติ เงินทองที่ได้ตกแต่งบรรณาการเพื่อแลกกับสัมพันธ์ไมตรี ระหว่างเมืองเจ้าประเทศราช และทรงให้การอุปถัมภ์แก่ประเทศที่ด้อยกว่า ดังตำนานโยนกหน้า 249 (สุจิตต์ วงศ์เทศ, 2538) กล่าวไว้ว่า

“... ท่านเป็นผู้ทรงซึ่งสติปัญญาอันสูงม มีพระทัยหนักแน่นในศีลธรรม ศาสนา มีคุณธรรมคือ อปรีหานิยธรรม และขนบธรรมเนียมประเพณีธรรม มีพระราชศรัทธามั่นในพระพุทธศาสนา ไม่โปรดทำสงครามทรงดำเนินพระราโชบายปกครองบ้านเมืองด้วยความเที่ยงธรรม มีกุศโลบายอันแยบยล ทรงผูกพันไมตรีต่อเจ้าประเทศราชทั้งหลายที่มีอำนาจเหนือตน เพื่อหลีกเลี่ยงการทำสงคราม ทรงพระราชอุปถัมภ์แก่ประเทศที่ด้อยกว่าตน ...”

พ่อขุนงำเมืองเป็นผู้เชื่อกันว่า ทรงไว้ซึ่งอิทธิฤทธิ์เช่นเดียวกับพญาร่วงเจ้าแห่งกรุงสุโขทัย เมื่อพระองค์เสด็จไปทางไหน แดดก็บ่ร้อน ฝนก็บ่ฮ่ำ จักให้แดดก็แดด จักให้บดก็บด จึงได้พระนามว่างำเมือง ดังจะเห็นได้จากเอกสารของมูลนิธิพ่อขุนงำเมืองจังหวัดพะเยา พ.ศ. 2534 ซึ่งทำเผยแพร่แก่ประชาชนทั่วไป กล่าวถึงคำบอกเล่าของอดีตรัฐมนตรีว่าการจังหวัดพะเยา นายสุจิตร์ คอวณิช ได้เล่าถึงอภินิหาร เกี่ยวกับการอัญเชิญอนุสาวรีย์พ่อขุนงำเมืองมาประดิษฐาน ณ บริเวณสวนสมเด็จพระย่าถนอมราชกวีนั้นว่า

“... คืนหนึ่งท่านตกใจตื่น เวลาประมาณ 01.00 น. เพราะได้ยินเสียงคนขึ้นมาบนบ้านพัก พร้อมมาเคาะประตูห้องนอนถามว่าใคร ก็ไม่มีเสียงตอบ จากนั้นท่านก็รีบหลับไปอีก ตอนที่กำลังจะเคลิ้มหลับ รู้สึกเหมือนมีคนเข้ามาดึงปลายเท้า ท่านใดนั้นก็มีความวิตกกังวลขึ้น เมื่อท่านออกไปรับโทรศัพท์ ก็ได้รับแจ้งว่า พระรูปของพ่อขุนงำเมืองได้อัญเชิญมาถึงสถานีประมงจังหวัดพะเยาแล้ว

เช้าของวันที่ 14 มิ.ย. 2527 ทางจังหวัดได้จัดขบวนแห่ประกอบด้วยข้าราชการพ่อค้า ประชาชน ร่วมอันเชิญพระรูปพ่อขุนงำเมืองไปประดิษฐาน ณ ลานอนุสาวรีย์สวนสมเด็จพระเจ้า 90 ในขณะที่เคลื่อนขบวนมาถึงประตูชัยนั้น ได้เกิดสิ่งมหัศจรรย์คือ พระอาทิตย์ทรงกลด และรุ่งกินน้ำ ค่อมามีผู้จัดทำเหรียญพ่อขุนงำเมืองรุ่นทรงกลด เพื่อให้ประชาชนทั่วไปนำไปสักการบูชา จึงเรียกเหรียญรุ่นนี้ว่า รุ่นทรงกลด จนสามารถจัดตั้งมูลนิธิพ่อขุนงำเมืองได้

ในวันสมโภชของพ่อขุนงำเมือง 15 มีนาคม 2534 เมื่อขบวนแห่ของอำเภอต่าง ๆ เคลื่อนออกจากสนามหนองระบู่ ปรากฏว่าท้องฟ้ามืดคลุ้มไปหมด อากาศเย็นยะเยือก แต่พอบขบวนทั้งหมดไปถึง บริเวณอนุสาวรีย์แล้ว ท้องฟ้าที่มืดมิดกลับแจ่มใสและปลอดโปร่งดั่งเดิม และมีผู้ที่ไปคารวะตอน กลางคืน เล่าว่ามีฝนตกหนักและเห็นองค์พ่อขุนงำเมืองเข้มพระโอบอุ้ม

เป็นที่น่าสังเกตว่า ทุกครั้งที่บรรดา สามาคม ชมรม หรือสโมสร ประชาชนชาวพะเยาจะจัดงานฉลอง สมโภช หรืองานประเพณี มักจะต้องทำพิธีบวงสรวงบอกกล่าว อธิษฐานต่าง ๆ แก่องค์ อนุสาวรีย์พ่อขุนงำเมือง ก็จะทำให้สามารถจัดงานต่าง ๆ เป็นไปด้วยความเรียบร้อย ...”

วิศิษฎ์ สุปรียาภรณ์ (2543: สัมภาษณ์) สมาชิกสโมสรโรตารีพะเยา ให้ข้อมูลว่า

“... จังหวัดพะเยาของเรานั้น สมัยที่ยังเป็นอำเภอพะเยา ขึ้นอยู่กับจังหวัดเชียงราย บรรดา สามาคม พ่อค้า ประชาชน สโมสร ต่าง ๆ ตลอดจนสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรของพะเยา ก็มีความ ประสงค์ที่จะให้ พะเยาแยกการปกครองออกมาจากราย จัดตั้งเป็นจังหวัด เมื่อจะได้จริง ๆ ก็ ต้องมีอันเป็นไปคือ ต้องยุบสภาทุกครั้ง ค่อมามีมีการตั้งศาลเพียงดาขึ้นที่สนามเวียงแก้ว (ที่ตั้งศาล หลักเมืองปัจจุบัน) บวงสรวงบอกกล่าวดวงพระวิญญาณของพ่อขุนงำเมืองและอดีตพระมหากษัตริย์ ทุกพระองค์ โดยความร่วมมือของสโมสรโรตารีพะเยาจากนั้นเพียงไม่กี่เดือน พระราชบัญญัติจัดตั้ง จังหวัดพะเยา พ.ศ.2520 ได้ประกาศในราชกิจจานุเบกษา เมื่อวันที่ 28 กรกฎาคม 2520 โดยมีผล บังคับใช้ ในวันที่ 28 สิงหาคม 2520 นี้เอง เป็นวันกำเนิดจังหวัดพะเยา โดยสมาชิกสภาผู้แทน ราษฎรสมัยนั้นได้แก่ นายหลง ศิริพันธุ์ และนายเพ็ชว ตันบรรจงเป็นคหบดี...”

ซึ่งสร้างความยินดีให้กับประชาชนชาวพะเยาเป็นอย่างยิ่ง ที่จะได้รับความสะดวกสบาย ความเจริญยิ่งขึ้น

จากหลักฐานตำนานโยนกกล่าวไว้ว่าเมื่อท่านเสด็จไปที่แห่งใด

“... แดดก็ป้อฮ้อน ฝนก็ป้อฮา จักใคร่ให้แดดก็แดด จักใคร่ให้บดก็บด...” จึงได้พระนามว่า งำเมือง (สุจิตต์ วงษ์เทศ, 2538: 36) นี่ก็เป็นสิ่งที่แสดงถึง พลังอำนาจแห่งบุญบารมีของพ่อขุนงำเมือง ที่เล่าต่อกันมาและมีหลักฐานยืนยันได้อย่างชัดเจนในปัจจุบัน ซึ่งครั้งเมื่อขบวนแห่อนุสาวรีย์มาถึง บริเวณ ประตูชัย สิ่งมหัศจรรย์ ได้บังเกิดขึ้นบนท้องฟ้า ปรากฏพระอาทิตย์ทรงกลดบนท้องฟ้า

เหนือบริเวณพระรูป มีลักษณะเป็นวงกลม สี่รู้งล้อมรอบดวงอาทิตย์ และมีวงกลมสี่ขาวล้อมรอบวงกลมสี่รู้งอีกชั้นหนึ่ง ปรากฏการณ์ดังกล่าวกลุ่มพลังมวลชนต่างเห็นได้ชัด

“... พลังอำนาจบารมี ขององค์พ่อขุนฯ เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ประสบกับตัวเอง รู้สึกดีนคันปีติยินดี รู้สึกคล้ายกับพระพักตร์ของพระองค์ มีวิญญูณ ทรงเมตตา ทอดพระเนตรตนเองไปรยข้าวตอกดอกไม้ แด่พ่อขุนฯ ที่ทรงมีบุญคุณ ทำให้ชาวพะเยาอยู่เย็นเป็นสุขมาจนทุกวันนี้ น้ำตาแห่งความปลื้มปีติ ไหลออกมาโดยไม่รู้ตัว เสียงผู้เฒ่าผู้แก่ ต่างยกมือไหว้ สาธุ ร้องให้กันระงม สิ่งเหล่านี้ปรากฏต่อสายตาของพลังมวลชนเกือบ 30,000 คนมาแล้ว...” (เพ็ญศิริ เพชรดี, 2543: สัมภาษณ์)

สมาชิกชมรมลูกสาวพ่อขุนฯ คนหนึ่งซึ่งเป็นผู้มีความสามารถในการจัดแต่งดอกไม้ เครื่องราชสักการะโบราณในการทำพิธีบวงสรวงทุกครั้ง กล่าวถึงอิทธิฤทธิ์และปาฏิหาริย์ของพ่อขุนงำเมืองตลอดจนแรงศรัทธาของชาวพะเยาว่า

“... ด้วยอภินิหารแห่งองค์พ่อขุนงำเมือง จึงปรากฏการณ์พระอาทิตย์ ทรงกลด แดดไม่ร้อนฝนไม่ตก ท้องฟ้ามีเมฆ บดบังช่วงระยะ 20 นาที จากนั้นจึงบังเกิดสว่าง เสมือนเป็นการรับเครื่องราชสักการะแห่งองค์พ่อขุนฯ ทำให้พสกนิกร เกิดความปลื้มปีติยินดี ในปรากฏการณ์มหัศจรรย์ที่แสดงให้มวลชนได้เห็น และสัมผัส คนเองเดินร่วมขบวนแห่จากสนามหลังเทศบาลมาตามถนนถือเครื่องราชสักการะ โบราณอย่างไม่รู้สึเหนื่อยเหนื่อยเลยแม้แต่น้อย โดยมีความศรัทธาเชื่อถือว่าพระองค์จะต้องคุ้มครอง ดูแลรักษาเมืองพะเยาให้มีความสงบร่มเย็นรุ่งเรืองตลอดไป...” (อัญชลี ณ ลำปาง, 2543: สัมภาษณ์)

สมาชิกทุกคน จะเป็นสมาชิกด้วยความสมัครใจ มีความเชื่อมั่น ศรัทธา เกิดทุนในพ่อขุนงำเมือง สมาชิกชมรมลูกสาวพ่อขุนงำเมืองอีกคนหนึ่งที่ได้แสดงความคิดเห็นว่า

“... รู้สึก ภูมิใจที่ได้เข้ามาเป็นสมาชิกชมรมลูกสาวพ่อขุน พระองค์ทรงปกครองเมืองพะเยาให้ได้รับความร่มเย็นสืบทอดมาเป็นเวลานานกว่า 900 ปี ได้เข้าร่วมกิจกรรมชมรมฯ เพื่อช่วยเหลือสังคมให้มีความเจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้นไป คุณความดีนี้ ถวายแด่องค์พ่อขุนฯ ...”

(กุหลาบ แผ่นทอง, 2543: สัมภาษณ์.)

ความเชื่อศรัทธาในพ่อขุนงำเมืองกับการอนุรักษ์กว๊านพะเยา

จากการที่ประชาชนมีความเชื่อ ศรัทธา ในพ่อขุนงำเมือง และได้เชื่อมโยงไปสู่การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมกว๊านพะเยา เนื่องจากประชาชนส่วนใหญ่ มีความรักหวงแหน กว๊านพะเยาซึ่งเป็นทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งเสมือนเส้นโลหิตของชาวพะเยา และจะต้องร่วมมือกันหลาย ๆ ฝ่าย ส่งเสริมปลูกจิตสำนึกในเด็กเยาวชน ในบ้าน ชุมชน โรงเรียน โดยร่วมมือกันอย่างจริงจัง ดังความคิดเห็นที่ได้จากการสัมภาษณ์ ดังนี้

“...กวีานพะเยากับพ่อขุนฯ ทุกคนทราบดีว่าต่างมีความผูกพันกัน ท่านหาแหล่งอุดมสมบูรณ์ให้กับไพร่ฟ้าประชาชนให้ได้ที่อยู่ดีกินดี ท่านกระทำสัตย์ปฏิญาณกับพญาร่วง พญามังราย ณ ริมฝั่งแม่น้ำอิง และก็เป็นต้นกำเนิดของน้ำกวีานพะเยา ที่สำคัญก็คือกวีานพะเยาก็เป็นบริเวณของสถานที่ตั้งอนุสาวรีย์พ่อขุนฯ ท่านจึงมองดูเรา มองดูน้ำกวีานตลอดเวลา ดังนั้นเมื่อเราเคารพเลื่อมใสในพ่อขุนฯ เราก็จะต้องช่วยกันดูแลรักษา กวีานพะเยาให้สะอาด ปราศจากมลพิษเพื่อถวายเป็นพระราชกุศลแด่องค์พ่อขุนฯ และที่สำคัญลูกหลานจะได้มีน้ำสะอาดใช้ต่อไปได้อย่างยั่งยืน ...”

(กุหลาบ แผ่นทอง, 2543: สัมภาษณ์.)

สมาชิกคนหนึ่งของชมรม แสดงความคิดเห็นว่า

“... ในวันบวงสรวงนั้นควรมีการสืบชะตากวีานไปด้วย พร้อม ๆ กัน เพราะในพิธีบวงสรวงก็จะมีพิธีสงฆ์ แล้วโยงค้ายสายสิญจน์ลงไปใต้น้ำกวีานด้วย จะทำให้พิธีขลัง ศักดิ์สิทธิ์น่าเชื่อถือ ขณะเดียวกัน ชมรมถือป้ายรณรงค์การใช้น้ำอย่างประหยัด การงดใช้สารเคมี การไม่ทิ้งขยะ ฯลฯ โดยจะต้องพูดรอกหูประชาชนทุกวันทางวิทยุ ต้องจัดหาถังขยะไว้บริเวณชายกวีานให้เพียงพอ ...” (พัชรี เบ็ญโท, 2543: สัมภาษณ์.)

บทบาทของชมรมลูกสาวพ่อขุนฯ เกี่ยวกับการอนุรักษ์

สมาชิกชมรมลูกสาวพ่อขุนฯ ต่างตระหนักดีว่ากวีานพะเยาเป็นสิ่งที่มิสามารถมาแต่โบราณคู่กับพ่อขุนฯ ความอุดมสมบูรณ์ต่าง ๆ จะต้องรักษาไว้เพื่อประโยชน์สืบต่อชั่วลูกชั่วหลาน สมาชิกแต่ละคน เช่น ครูได้ร่วมปลูกฝังให้นักเรียนมีความรู้ถึงประโยชน์ของกวีานพะเยา และปัญหา คุณภาพน้ำกวีานที่กำลังเสื่อมลง จากน้ำมือของมนุษย์โดยรู้เท่าไม่ถึงการณ์ และปลูกฝังให้เยาวชน เพื่อขยายผลการอนุรักษ์ต่อ ๆ ไปยังผู้ปกครอง ชุมชนให้ได้รับรู้ปัญหาต่าง ๆ ดังกล่าว เพื่อช่วยกันระงับรักษาไม่ทำให้เกิดมลพิษต่าง ๆ ในกวีานพะเยา มีการส่งเสริมการปลูกพืชผักสวนครัวรั้วกินได้ การใช้ปุ๋ยอินทรีย์ซึ่งดีกว่าสารเคมี การใช้ยากำจัดศัตรูพืช การตัดไม้ทำลายป่า สิ่งเหล่านี้จะทำให้เกิดผลเสียต่อสภาพน้ำในกวีานพะเยาได้ สมาชิกส่วนใหญ่มีความเป็นห่วง และสนับสนุน การอนุรักษ์กวีานพะเยา นอกจากนี้ชมรมมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ โดยการร่วมส่งเสริมการปลูกต้นไม้ริมกวีาน การกำจัดผักตบชวา ส่งเสริมอาชีพ การสานกระเป๋าทาจากผักตบชวาของกลุ่มแม่บ้านชุมชนบ้านค่อม บ้านตุ่น บ้านสาบ ต.แม่่นาเรือ ทุกคนควรมีส่วนร่วมในการสร้างจิตสำนึกรักษา น้ำกวีานให้ปราศจากสิ่งสกปรก มลพิษ เพื่อสมกับคำขวัญ “กวีานพะเยาแหล่งชีวิต” เป็นแหล่งอาชีพประมงน้ำจืดของชุมชน เรามีปณิธานที่ขึ้นชื่อ อร่อยเนื้อแน่น

กลวิธีโน้มน้าวให้เห็นความสำคัญของการอนุรักษ์

กลวิธีโน้มน้าวให้เห็นความสำคัญของการอนุรักษ์ มีกลวิธีต่าง ๆ เป็นต้นว่า การบวชป่า ทอดผ้าป่าต้นไม้ ที่นำความเชื่อเกี่ยวกับศาสนาที่คนนับถือ สามารถทำให้คนมีความเกรงกลัว ที่จะไปตัดไม้ทำลายป่า ที่มีผ้าเหลืองผูกไว้แล้วนั้นได้ หรือกระทั่งการสืบชะตาแม่น้ำ ดังเช่น เฉลิมชาติ ผลสุภกรักษ์ (2543: สัมภาษณ์.) สมาชิกของชมรมลูกสาวพ่อขุน ได้ดำเนินการในพิธีกรรมสืบชะตาลำน้ำแม่คำซึ่งเป็นลำน้ำสายหนึ่งที่ไหลลงสู่กว๊านพะเยา เป็นการสร้างความตระหนัก ให้คนมีความรักและหวงแหนที่จะดูแลแม่น้ำให้ใช้ประโยชน์แก่ชุมชนสืบต่อไปนานเท่านานซึ่งเป็นสิ่งที่ดี เพราะตามความเชื่อของชุมชนโบราณมาแล้ว ป่าไม้และแม่น้ำมีชีวิต มีจิตวิญญาณ และสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือวิญญาณคอยปกป้องรักษาอยู่ หากใครฝ่าฝืนตัดไม้ทำลายป่า ทำความสกปรกให้แก่แม่น้ำ เป็นสิ่งไม่ดี เพราะจะก่อให้เกิดเรื่องอาเพศที่จะทำให้ตนเองไปสู่ความวิบัติ เกิดหายนะได้

นอกจากนี้ การใช้พลังความเชื่อความศรัทธาของประชาชน ที่มีต่อพ่อขุนงำเมืองโน้มน้าวจิตใจของประชาชน ให้เกิดความสำนึก เพื่ออนุรักษ์กว๊านพะเยา ความพยายามดังกล่าว สมาชิกชมรมฯ ทุกคน เห็นด้วยเป็นอย่างยิ่ง

“...เป็นแนวความคิดที่ดีมากและคิดว่าเป็น ไปได้อย่างยิ่ง เพราะคำว่าพ่อขุนฯ กับกว๊านพะเยานั้น มีมาเป็นของคู่กันตั้งแต่ 900 กว่าปีมาแล้ว กว๊านก็อยู่ตรงเบื้องพระพักตร์พ่อขุนฯ ถ้าคนนับถือท่านก็ต้องมีความยำเกรง ไม่ทำความสกปรกให้แก่กว๊าน เพราะกว๊านก็เปรียบเสมือน บริเวณบ้านของพระองค์ท่าน ...” (เฉลิมชาติ ผลสุภกรักษ์, 2543: สัมภาษณ์.)

ศิริพร บุญมาวงศ์ อดีตประธานชมรมฯ ปัจจุบันเป็นที่ปรึกษาของชมรมฯ แสดงความคิดเห็นสอดคล้องกับ เพ็ญศิริ เพชรดี (2543: สัมภาษณ์.) ประธานชมรม คนปัจจุบัน ว่า

“...เห็นด้วยกับแนวความคิดนี้ เอาพ่อขุนฯเป็นศูนย์รวมใจ เป็นการกระทำที่ทุกคนเสียสละทำให้น้ำกว๊านสะอาด ในพิธีบวงสรวงพ่อขุนฯ ควรโยงค้ายสายสิญจน์ ไปสู่น้ำกว๊านด้วย ขบวนแห่ของชมรม นอกจากถือเครื่องสักการะแล้วจะถือป้ายรณรงค์การอนุรักษ์กว๊านด้วย พร้อมทั้งมีแผ่นพับเผยแพร่ไว้จำนวนมาก ๆ สำหรับนักท่องเที่ยว และชาวพะเยาได้อ่านประวัติของพ่อขุนฯ และประวัติกว๊านพะเยา ...”

และยังได้มีการเสนอแนะ การสอดแทรก ปลูกฝังแนวคิดการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมกว๊านพะเยาแก่เด็กนักเรียนในชั่วโมงกิจกรรมให้มาช่วยดูแลรักษากว๊านพะเยาให้สะอาดปราศจากมลพิษ โดยต่อยอดสมาชิกชมรมลูกสาวพ่อขุนฯ ที่ทำหน้าที่ ผู้อำนวยการ หรือ ครูอาจารย์

โรงเรียนในเขตเทศบาลทั้ง 6 โรงเรียน และครูที่สอนฝั่งปากกวันด้านทิศตะวันตก สมาชิกชมรมอีกท่านหนึ่ง ซึ่งเป็นอาจารย์สอนในโรงเรียนสันช้างหิน ให้รายละเอียดในเรื่องนี้ไว้ว่า

“...ทุกเดือนจะนำเด็กนักเรียน ไปพัฒนาชายฝั่งน้ำกวัน โรงเรียนสันช้างหินเป็นประจำ พร้อมทั้งปลูกฝั่งนักเรียนและชุมชนให้ช่วยกันดูแลรักษาความสะอาดของน้ำกวัน แนะนำชาวบ้านที่ห่ออาหาร ไปรับประทานขณะออกหาปลาว่า ไม่ควรจับปลาในฤดูวางไข่ ไม่ควรทิ้งขยะลงในน้ำกวัน เพราะจะทำให้น้ำสกปรก มิฉะนั้นแล้ว เราทุกคนจะเสียใจ เพราะจะใช้ประโยชน์จากกวันได้ไม่นาน...” (ดวงเด่น สิตติสาร, 2543: สัมภาษณ์.)

เป็นการปลูกฝั่งให้เด็กนักเรียน มีความรู้สึกกวันพะเยาเป็นของพวกเขาเอง เขาจะได้ร่วมมือในการรักษาดูแล เพราะว่าเขาเป็นเจ้าของ นอกจากนั้นหากชมรมไปแจกของหรือเลี้ยงอาหารกลางวัน มักจะชี้แจงให้เด็กนักเรียนรับทราบว่า

“... ที่มาแจกของนี้ มาในนามลูกสาวพ่อขุนฯ รู้จักพ่อขุนฯไหม ท่านเป็นกษัตริย์ผู้ครองเมืองพะเยาในอดีต ที่ทำให้เมืองพะเยา เจริญมาถึงปัจจุบันนี้ ท่านชื่อว่า จำเมือง ก็เพราะเสด็จไปแห่งใดจะให้บดก็บด จะให้แคะก็แคะ จึงได้ชื่อว่าจำเมือง เมื่อท่านล่วงลับไปแล้ว ก็ควรจรรโลงชื่อเสียงของท่านไว้ อนุสาวรีย์ของพระองค์ท่านอยู่ที่บริเวณกวันพะเยา เวลาไปเที่ยวชายกวันก็ช่วยกันดูแลรักษาความสะอาดของชายกวัน ไม่ควรทิ้งขยะต่าง ๆ ลงไปในน้ำกวัน เพราะจะทำให้ น้ำสกปรก เราต้องใช้น้ำในกวันดื่มทุกวัน...” (ศิริพร บุญมาวงศ์, 2543: สัมภาษณ์.)

ปัญหาเกี่ยวกับกวันพะเยา คุณภาพน้ำเสื่อมโทรม

เนื่องจากกวันพะเยาต้องรองรับน้ำเสียจากชุมชนวันละ 92 ลูกบาศก์เมตร ปัญหาขยะมูลฝอยสารเคมี สารพิษตกค้างจากการเกษตร สัตว์น้ำพิษน้ำ สูญพันธุ์จำนวนมาก เกิดเน่าเสีย ปัญหาการทับถมตะกอนดินหนาเฉลี่ย 350 เซนติเมตร การบุกรุกพื้นที่ทำกิน สภาพดินเงิน อาจทำให้ปริมาณน้ำไม่เพียงพอ ต่อการบริโภค น้ำกวันในสภาพนี้ จึงเป็นที่สะสม ของสารมลพิษและก่อเกิดสาหร่ายสีเขียวแกมน้ำเงิน ซึ่งเป็นสาเหตุส่งเสริมให้เกิดโรคมะเร็งตับได้นั้น สมาชิกชมรมฯ ทุกคนรู้สึกเศร้าใจ บางคนรู้สึกตระหนกตกใจ เป็นห่วงมาก จะต้องช่วยกันแก้ปัญหาอย่างเร่งด่วน ก่อนที่มลพิษต่าง ๆ จะมากไปกว่านี้ซึ่งเห็นว่าจะต้องร่วมมือกันหลาย ๆ ฝ่าย เป็นห่วงว่า ลูกหลานเราจะเป็นอย่างไรในภายภาคหน้า คนพะเยาต้องอยู่กับกวันพะเยาตลอดชีวิต ใช้น้ำกวันในการเพาะพันธุ์ปลา ชาวประมง ชาวบ้านใช้เป็นที่ทำกิน

ในการมีส่วนร่วมดูแล ปกป้องรักษาเพื่อที่จะได้รับประโยชน์ให้ได้มากที่สุดจากกวันพะเยา สมาชิกชมรมฯ เห็นว่า ควรช่วยกันรณรงค์รักษาสภาพแวดล้อม โดยเริ่มจากคนในบ้านก่อน

การปลูกฝังลูกหลานให้มีจิตสำนึกที่ดี ชุมชน คุ้มเมือง อย่างเช่น เถลิงชาติ ผลศุภกรัณย์ และ พัชรีย์ เบ็งโท (2543: สัมภาษณ์) ที่ได้ນำนักเรียนเยาวชนไปพัฒนากว๊าน และร่วมอนุรักษ์พันธุ์ปลา โดยปล่อยปลาลงกว๊านในวันประมงทุกปี และให้ความรู้เรื่องการจับปลา ตัวเล็ก ๆ ควรปล่อยลงน้ำ ไปเสีย ไม่จับปลาควางไข่

สมาชิกส่วนใหญ่เห็นด้วยที่จะใช้โอกาสวันบวงสรวงพ่อขุน ฯ ซึ่งพลังประชาชนมาร่วมมากที่สุด เพื่อเสริมคำกล่าว อธิษฐาน เชิญชวนให้ตัวแทนของประชาชน มากกล่าวเชิญชวนร่วมอนุรักษ์ กว๊านพะเยา ซึ่งในพิธีบวงสรวงอันดับแรกจะเป็นพิธีสงฆ์ หลังจากนั้นจะเป็นการทอดผ้าป่าเสร็จแล้ว จะเป็นพิธีพราหมณ์และต่อจากผู้ว่าราชการจังหวัดพะเยา กล่าวอาศิรวาทราชสฤติแล้วจะขอให้ ตัวแทนประชาชน 1 คน ไปกล่าวคำอธิษฐานดังกล่าว โดยให้มีถ่ายทอดทางวิทยุกระจายเสียงทุก สถานีในจังหวัดพะเยา เพื่อให้ประชาชน ทุกคนไม่ว่าจะทำได้ ไถนา คำขายของในตลาดร้านค้า สถานที่ราชการได้รับฟัง เสมือนหนึ่งได้เข้าร่วมในพิธีบวงสรวงอันศักดิ์สิทธิ์นั้นด้วย เพื่อให้เกิด ความสำนึก ความเลื่อมใส ศรัทธา และเกิดประโยชน์อย่างแท้จริง

ความเชื่อเรื่องการทรงเจ้า

ความเชื่อในเรื่องการทรงเจ้านั้น สมาชิกส่วนใหญ่ เคยผ่านประสบการณ์และมีความเชื่อถือ จากการสืบทอดต่อกันมา คนโบราณมักสร้างศรัทธาให้เกิดแก่ลูกหลาน ให้สักการะและนับถือสิ่ง ศักดิ์สิทธิ์หรือศาสนา และสิ่งเส้นลับที่มีอำนาจเหนือมนุษย์ เช่น พระภูมิเจ้าที่ ผีปู่ย่า เจ้าเข้าทรง เทพเจ้า การบนบานศาลกล่าว การแก้บน ซึ่งจะทำได้ทั้งใจเข้มแข็ง สามารถต่อสู้ และเผชิญกับ ปัญหาหรือภัยอันตรายที่จะมาถึงได้ หรือถ้าไม่สบายก็สามารถจะหายได้โดยไม่ต้องรับประทานยา แต่ ก็มีสมาชิกบางส่วนไม่มีประสบการณ์ ไม่เชื่อแต่ก็ไม่ลบหลู่ ความคิดเห็นหรือความเชื่อของผู้อื่น บางคนบอกว่า ไม่เชื่อการเข้าทรง แต่เชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ของพ่อขุนฯ เมื่อไปสอบเลื่อนตำแหน่งที่ สูงขึ้น หรือต้องการสิ่งใด มักจะมาอธิษฐานขอจากพ่อขุนฯ หรือ พระเจ้าตนหลวง (พระพุทธรูปใน วิหารวัดศรีโคมคำ) ด้วยการนำของไปถวายบ้าง เช่น พวงมาลัย ผลไม้ และบ้างก็บนบานไว้

“... การทรงเจ้า ถ้าไม่เชื่อก็ไม่ควรลบหลู่ บางครั้งก็มีปาฏิหาริย์ เช่น องค์กรพ่อขุนเป็นที่พึง ทางการใจได้ เจ้าเข้าทรงมีหลายแบบ เช่น เราเจ็บป่วยหาหมอแล้วไม่ดีขึ้น เราก็ไปถาม ขอให้ช่วย เมื่อ ได้รับการชี้แนะ แก้ไข เราทำตามก็จะดีขึ้น เพราะฉะนั้น บางสิ่งเรามองไม่เห็นด้วยตาเปล่า ยกตัวอย่าง สมัยก่อนอยู่บ้านหลังเก่า เคยสืบชะตาบ้านทุกปี แล้วปีนั้นไม่ได้ทำ อยู่มาวันหนึ่ง ผู้โช้ว ค่อย ๆ โน้มลงมากระแทกพื้น แยกที่มารับประทานอาหาร (คนทำฮวงจุ้ย) เห็น จึงลุกหนีไปเลย

ไม่ยอมทานอาหาร จึงไปถาม “แม่ช่อม” จึงทราบว่า เคยทำอะไรทุกปีทำไมไม่ทำ เคยกินอย่างไรก็
จะกินอย่างนั้น คนตายไปแล้ว อยากกินนั้น อยากกินนี้ จึงบ่นไว้ 3 วัน 7 วัน จึงดีขึ้น ...”

(แสงจันทร์ พุทธวงศ์, 2543: สัมภาษณ์.)

นอกจากนั้นสมาชิกส่วนใหญ่ยังมีความเชื่อเกี่ยวกับผีปู่ย่า เจ้าที่เจ้าทาง โดยมีความคิดเห็นว่า

“... ยังมีความเชื่อในเรื่องเหล่านี้อยู่เสมอ ถ้าจะไปไหนต้องบอกกล่าวแม่ธรณี เจ้าที่ เมื่อ
ประสบความสำเร็จอะไรก็ตาม ก็จะมาเลี้ยงแม่ธรณี เหล้าไหไก่คู่ อย่างประเพณีพื้นเมือง สำหรับผี
ปู่ย่า ก็ต้องถวายหัวหมู เดือน 5 เป็นประเพณีทุกปี ตัวอย่างเช่น คุณแม่ช้อยเล่าให้ฟังว่า ครั้งหนึ่งแม่
มาอยู่พะเยาใหม่ ๆ ไม่ได้ไหว้เจ้าที่ ผีปู่ย่าเลย อยู่ ๆ พี่นายน้อง ออกดุ่มแดง อากาศหนักไม่ทาน
ข้าวปลา แม่ถามแม่สาวว่า ทำไมลูก ๆ จึงไม่ยอมกินข้าวปลา ก็เลยถามว่ามาอยู่ที่นี้ได้ไหว้ผีปู่ย่าหรือ
ยังไม่ได้ทำ จึงให้เตรียมหัวหมู เลี้ยง ขอมมา วันต่อมา ลูก ๆ ก็อาการดีขึ้น โดยไม่ได้ทานยาอะไร
เลย ซึ่งตอนแรกจะตายให้ได้...” (กุหลาบ แผ่นทอง, 2543: สัมภาษณ์.)

การถามเรื่องความเจ็บป่วยกับเจ้าทรงก็เป็นที่นิยมเช่นกัน

“... คนเฝ้าให้หลวงปู่รง ปิงเมือง ซึ่งชราภาพมักเจ็บออก ๆ แอด ๆ ปกติเป็นคนแข็งแรงดี
ต้องเข้ารับการรักษาในโรงพยาบาล เพราะปวดศรีษะมากไม่รู้จากสาเหตุอะไร ไปรักษาสวนดอก
เชียงใหม่ หมอตรวจทุกอย่าง เอ็กซเรย์ คอมพิวเตอร์ สีห้าพันก็ทำมาแล้ว ปกติทุกอย่าง จึงไปถาม
เจ้าทรงที่ร้องห้า ชั้นตั้ง 25 บาท บอกว่าผีทัก อยากกินลาบและเหล้า ก็ทำตามที่ท่านบอก จากนั้น
อาการต่าง ๆ ก็หายไปเป็นปลิดทิ้ง...” (ทองสุก และทองอินทร์ ปิงเมือง, 2543: สัมภาษณ์.)

จะเห็นได้ว่าการสืบทอดความคิดทางสังคมด้านความเชื่อ โดยผ่านพิธีกรรมการทรงเจ้านั้น
เป็นการให้ความช่วยเหลือของเจ้าทรงแก่ผู้เดือดร้อน ไม่ทราบจะพึ่งทางใดได้แล้ว อาจจะเป็นเหตุ
ทางกาย จิตใจ สังคม หรือเศรษฐกิจ ซึ่งนอกจาก การให้ความช่วยเหลือโดยการปฏิบัติพิธีกรรม
ต่าง ๆ ที่คาดว่าจะเป็นการแก้ไขปัญหานั้นแล้ว คำพูดที่เป็นการชี้แนะให้คำปรึกษาจากเจ้าทรง ที่สื่อผ่าน
จากร่างทรงนั้น เป็นส่วนสำคัญยิ่ง สมาชิกคนหนึ่ง อาชีพค้าขายเครื่องสังฆภัณฑ์ บ้านอยู่ 5 แยก
ประตูเหล็กประมาณ 10 ปีมาแล้ว กล่าวว่

“... ชอบทำบุญสุนทาน ค้าขายไม่เป็นหนี้ใคร นับถือพ่อขุนฯ พระเจ้า เทพเทวจึงช่วย
รักษา ตื่นเช้า ๆ สวดมนต์ดี 3-4 เวลา 1-1 ½ ชั่วโมง ขายของไปวัน ๆ อยากไปทำบุญก็ปิดร้าน
สบายอกสบายใจดี ทุกวันปฏิบัติดี 5 นับถือเจ้าแม่กวนอิม แม่กง ไม่ทานเนื้อ ไปวัดวันพระทุก
ครั้ง ทำกับข้าวไปถวายพระ 5-6 โมงเย็นก็ไปสวดมนต์ที่วัดอนาลโย ชอบไปพิธีทรงเจ้า
พ่อขุนงำเมือง และทรงเจ้าอื่น ๆ ...” ซึ่งมีความเชื่อศรัทธาในพ่อขุนงำเมือง และเชื่อเรื่องการทรงเจ้า
ได้เล่าให้ฟังถึงการไปถามเจ้าทรง ซึ่งพ่อขุนงำเมืองเป็นเจ้าทรงและได้ทำพิธีบวงสรวงพ่อขุนงำเมือง
ให้ตามที่ท่านต้องการ โดยรวบรวมกลุ่มมิตรสหาย ทั้งชมรมลูกสาวพ่อขุนฯ จัดขึ้นวันที่ 29 มิถุนายน

2543 เช้า 6.30 น. คือ "... ตั้งโต๊ะบวงสรวงแล้วมีพิธีสงฆ์สวดมหาสมณชัย ชัยมงคลคาถา ชุมนุม เทวดา นิมนต์พระครู 9 องค์ นิมนต์พระอาจารย์ไพบูลย์มาเป็นประธาน และเริ่มพิธีพราหมณ์ปู่ อาจารย์ อ่านรำโยงการ เสร็จแล้วถวายภัตตาหารแด่พระสงฆ์ด้วย เพราะการบวงสรวงที่แล้วมา พ่อขุนฯ บอกว่า เชิญอดีตพระมหากษัตริย์ทุกพระองค์ ชายาทุกองค์ พร้อมโอรส ธิดา หลาน ฯลฯ มามากมาย แต่ไม่ได้รับอานิสงฆ์ เพราะเครื่องบวงสรวงเทพเทวาท่านก็รับไป แต่พ่อขุนไม่มีอะไร ให้บริวารเลย จึงขอให้ทำตามพระประสงค์และพระอาจารย์ไพบูลย์ท่านสื่อกับพ่อขุนว่าต้องการ ทอดกฐินว่าจะไปทอดที่วัดไหน ตอนแรกจะจับฉลาก ไปถ้ำมรกต จึงทราบว่า พ่อขุนเม็งรายมา ในพิธีบวงสรวงนั้นด้วย และขอไปทอดวัดพญาเม็งราย เพราะสร้างมา 5 - 6 ปี ไม่มีหลังคา พระ พุทธรูปตากแดดตากฝน จึงกำหนดเอาเดือนพฤศจิกายน 2543 จะไปทำพิธีทอดกฐินโดยพระอาจารย์ ไพบูลย์เป็นประธาน พร้อมคณะศิษยานุศิษย์ ชมรมลูกสาวพ่อขุนจำเมือง"

(ธิดา ประดับผล, 2543: สัมภาษณ์.)

**

ร่างทรงของพ่อขุนจำเมืองมีเชื้อสายเจ้าเมืองพะเยา (คีตีสาร) ลูกหลานพ่อขุนจำเมือง อายุ 38 ปี สถานภาพโสด อาชีพ ค้าขาย ให้สัมภาษณ์ว่า "...ส่งข้าวมัน ตีนดี 1 ทุกวัน มานั่งข้าวมัน 10 กิโลกรัม ทำถึงตี 3 ตี 4 ห่อใบตองขายส่ง 6 โมงเช้าก็หมด กลับบ้านอาบน้ำแล้วจะมาสวดมนต์ทุก วัน ๆ ละ 1 ชั่วโมง สวดหลวงพ่อดวง ชินบัญชร ชัยมงคลคาถา เป็นร่างทรงได้ 1 ปีเศษ แรก ๆ ก่อนที่ท่านจะมาเข้าร่างทรง ก็มาบอกก่อน จะปวดศีรษะมาก ปวดตามเนื้อตัว ทานยาไปหาหมอ ก็ไม่หาย ไปรักษาที่เชียงใหม่ เชียงราย ตามคลินิกก็ไม่หาย หมดเงินเป็นแสน ๆ ร่างกายผอมซิด ไม่แข็งแรง จึงไปถ้ำมรกตเข้าหลักเมือง บอกว่าจะมีของดีมาอยู่ด้วย ให้ไปขึ้นครุฑที่อำเภอปง ตอนแรก เจ้าแม่จามเทวี มาเข้าร่างทรงก่อน ต่อมาที่พะเยาพ่อขุนจำเมืองจึงมาเข้าทรง อาการปวดศีรษะมาก ปวดตามเนื้อตัวก็หายไปเป็นปกติทั้ง เมื่อท่านมาเข้าทรงใหม่ ๆ ใจสั้นมาก ท่านก็บอกว่า เดี่ยวก็จะดีขึ้นเอง หัวใจเต้นเร็วมาก ซึ่งไม่เคยเป็นมาก่อน ตอนแรกๆ ไม่เคยเชื่อเรื่องนี้ แต่ก็ประสบด้วยตัวเอง พี่สาวรับราชการพยาบาลอยู่โรงพยาบาลพะเยาย้ายไปปฏิบัติงานที่โรงพยาบาลเชียงคำ ตอนแรกก็ไม่เชื่อถือ แต่ตอนหลังต้องเชื่อเพราะถูกชายคนเล็กประจำควาควาของจังหวัดครั้งแรก ไม่ได้เข้ารอบ ก็มาขอให้หลวงปู่ช่วย (ขอกับการทรงเจ้าพ่อขุนจำเมือง) ต่อมาก็ชนะทั้งของจังหวัดพะเยา ระดับ ภาคเหนือและระดับประเทศ การเข้าทรงแต่ละครั้งตั้งแต่เวลา 9.00 - ค่ำคืน แล้วแต่ความต้องการของผู้มาติดต่อ ชันตั้ง 35 บาท ถ้ามได้ทุกอย่างที่ต้องการ แต่จะให้ช่วยทางผิวดิถีธรรม ที่ไม่ถูกต้อง นั้นไม่ได้ ต้องตั้งอยู่บนความดีงามความถูกต้อง ซึ่งตอนนี้สุขภาพ ตนเองแข็งแรงดีมาก ..."

(แจ่ม คีตีสาร, 2543: สัมภาษณ์.)

อีกท่านหนึ่งคือ แม่ช่อม (ชื่อที่แท้จริงนางจันทร์ คงแก้ว) ซึ่งคาพิการมองไม่เห็นตั้งแต่อายุ ได้ 3 ขวบ ปัจจุบันอายุ 69 ปี เป็นเวลา 66 ปี ที่ไม่มีโอกาสมองเห็นอะไร เริ่มมาช่วยเหลือคน เป็นร่างทรง เพราะไปซื้อหม้อดินที่สันจกปก เป็นผีหม้อหนึ่ง ร่างทรงเดิมเสียชีวิต เขาก็เอาไปฝัง จอมปลวก พอหน้าแล้งต่อมาคนไปจุดดินจอมปลวกนั้นมาปั้นหม้อดินขาย ร่างทรงชื่อ แม่ห้อง แม่ช่อมฝากเขาไปซื้อหม้อใบละ 50 สตางค์ พอมาแล้ว เห็นแม่ช่อมลำบากยากจน บ้านก็ไม่มีที่อยู่ ขนพื้นไม่มีข้าวกิน รับจ้างแกะนุ่น ศิริษะมีแต่เศษนุ่น อาศัยอยู่ใต้ต้นลำไย นำใบมะพร้าวมาปูนอน สามีก็เสียชีวิตไปก่อน ไม่มีพี่น้อง อาศัยอยู่บ้านคนอื่น ๆ รับจ้างค้าข้าว จนไม่ได้พักผ่อน เลี้ยงหมู บางวันรับประทานข้าวที่บ้านที่รับจ้างทั้ง 2 มื้อ นำข้าวเหนียวมาต้มเป็นข้าวต้ม แม่ช่อมเล่าว่า

“... แรก ๆ ที่เข้าร่างทรงของแม่ช่อม ญาติพี่น้องก็ไล่ว่าผีเข้าแม่ช่อม ซึ่งเวลาเข้าจะใจสั้น แม่ช่อมถามว่าเป็นใครมาทุกวัน ก็บอกว่าเป็นเจ้าแม่หม้อดิน จะมาช่วยเหลือเจ้า ขอบุญด้วย มาโปรด คนเจ็บไข้ได้ป่วย เคยมีหนังสือพิมพ์ไทยรัฐมาทำข่าว วันที่ 6 สิงหาคม 2543 ว่าคนสามารถติดต่อกับวิญญาณได้ค่าขันตั้ง 35 บาท แล้วแต่สมนาคุณ จะมีคนมาถาม 20 - 30 คนต่อวัน ตั้งแต่เวลา 9.00 - 17.00 น ...” ซึ่งปัจจุบันแม่ช่อมมีฐานะดีขึ้น มีบ้านของตนเอง อาศัยอยู่กับลูกสาว

พิธีบวงสรวงพ่อขุนงำเมือง

จังหวัดพะเยาร่วมกับ มูลนิธิพ่อขุนงำเมือง ชมรมลูกสาวพ่อขุนงำเมือง ส่วนราชการต่าง ๆ และพ่อค้าประชาชน ได้จัดงานพิธีขึ้นในวันที่ 5 มีนาคม ของทุก ๆ ปี เพื่อให้ประชาชนในจังหวัด พะเยาทุกอำเภอ ได้มีส่วนร่วมในการแสดงความจงรักภักดี ตกแต่งเครื่องสักการะ โดยมีท่านผู้ว่า ราชการเป็นประธาน พร้อมด้วย หัวหน้าส่วนราชการ ชมรม สโมสรต่าง ๆ ประชาชนจังหวัด พะเยาทุกหมู่เหล่า เริ่มจัดขบวนแห่จาก สนามหลังเทศบาลเมืองพะเยา แล้วแห่มา ตามถนนหน้าตลาด สด แต่ละขบวนจะตกแต่งเครื่องสูงสักการะโบราณ ของบวงสรวง เช่น บายศรี ดอกไม้ธูปเทียนแพ ขบวนดุจ แต่งกายด้วยชุดพื้นเมืองแบบล้านนา เมื่อมาถึงบริเวณลานพิธี ซึ่งชมรมลูกสาว พ่อขุนงำเมืองได้จัดเครื่องบวงสรวงไว้เรียบร้อยแล้ว

วัตถุประสงค์ของการบวงสรวง

เพื่อแสดงมุทิตาจิต น้อมรำลึกถึงอดีตพระมหาบูรพกษัตริราช พ่อขุนงำเมืองและทุก พระองค์ เพื่อบูชาเทพเทวดา ท่านท้าวทั้ง 4 สิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลาย ให้ปกป้องรักษาเมืองพะเยาให้ ร่มเย็น เป็นการอนุรักษ์ประเพณี วัฒนธรรมที่มีมาแต่โบราณ เพื่อรำลึกถึงอดีตพระมหากษัตริย์คุณ ของกษัตริราช ที่ทรงมีต่อบ้านเมืองพะเยา ทำให้มี ความเจริญรุ่งเรืองจนถึงปัจจุบันนี้ เพื่อเป็น

ศูนย์รวมจิตใจของชาวพะเยา ให้เกิดความรักสามัคคีในหมู่คณะ ให้เกิดความรักชาติบ้านเมือง รัก
ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

การจัดสถานที่

หน้าลานอนุสาวรีย์พ่อขุนงำเมือง สถานที่จัดพิธีตั้งอยู่หน้าสิ่งที่จะบวงสรวงโดยทำรั้วเรียกว่า
ราชวัตรล้อมรอบ ลักษณะเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ขนาด 3 x 4 เมตร รั้วราชวัตรทุกด้านมีประตู
ตรงกลาง ภายในรั้ว ตั้งโต๊ะ ปลูกข้าว สำหรับวางเครื่องบวงสรวง เครื่องประกอบในการตกแต่ง
ราชวัตร และ ตกแต่งด้วย ช่อ (ธงกระดาษลายฉลุ) สีต่าง ๆ และตุ้มทั้ง 4 มุม ประดับด้วยฉัตรเงิน
หรือฉัตรทอง 9 ชั้น (สำหรับล้านนาใช้ 9 ชั้น ภาคอื่นอาจจะเป็น 7 ชั้นหรือ 5 ชั้นแล้วแต่ความนิยม)
มุมละ 1 องค์ นอกจากฉัตรแล้วก็มีต้นกล้วย ต้นอ้อย ต้นกุ่ม ประดับทุกด้าน มุมโต๊ะด้านใดด้าน
หนึ่ง กั้นสัปทน 1 คัน

เครื่องบวงสรวง 1 ชุด ประกอบด้วย

บายศรีต้น 1 คู่ บายศรีปากชาม 2 ชุด แจกันประดับดอกไม้ 2 แจกัน เชิงเทียนติดเทียน
เงิน 4 เล่ม เทียนทอง 5 เล่ม กระจ่างรูป ปักรูปไว้ 9 ดอก เตรียมรูปไว้สำหรับให้ผู้ร่วมพิธี
จุดเครื่อง หัวหมู 1 ชุด (หัว ขา 4 ขา หาง เครื่องในอย่างละเล็กละน้อย) ต้มสุกแล้ว เปิดพะโล้ 1
ตัว ไก่ต้มขาว 1 ตัว กุ้งต้มสุก 1 จาน ปูทะเลต้มสุก 1 ตัว ไข่ต้ม 49 ฟอง ขนมต้มขาว ขนม
ต้มแดง ฟักทองแกงบวช ผลไม้ 9 อย่าง (ส้มเขียวหวาน แดงโม สับปะรด กล้วยน้ำว้าและผลไม้
ตามฤดูกาล) อ้อยควั่น 1 จาน มะพร้าวอ่อน 1 ลูก ถั่วคั่ว 1 ถ้วย งาคั่ว 1 ถ้วย เนย 1 ถ้วย
น้ำชา 1 ถ้วย นมสด 1 ถ้วย น้ำเย็น 1 แก้ว เหล้าขาว 1 ขวด ข้าวเหนียวหนึ่ง (ข้าวสุก) หมาก
พลู บุหรี่ เมี่ยง 1 พาน

เครื่องบวงสรวงที่เป็นอาหารจัดใส่ขันโตก รวม 5 โตก สำหรับเครื่องบวงสรวง 1 ชุด คือ

ขันโตกที่ 1	สำหรับ หัวหมู
ขันโตกที่ 2	สำหรับ เป็ด – ไก่
ขันโตกที่ 3	สำหรับ กุ้ง – ปู – ปลา
ขันโตกที่ 4	สำหรับ ผลไม้ 9 ชนิด
ขันโตกที่ 5	สำหรับ ไข่ต้ม

ทุกโตก ประดับด้วยดอกดาวเรือง ซึ่งหมายถึง ความเจริญรุ่งเรืองและโรยด้วยกลีบกุหลาบ
ซึ่งเป็นเครื่องหมายแห่งความชื่นบาน

ประเภทขนมหวาน

ทองหยิบ ทองหยอด ฝอยทอง เม็ดขนุน ขนมชั้น ขนมถ้วยฟู ซาลาเปา ขนมต้มขาว
ขนมต้มแดง (ขาดไม้ได้) สังขยาฟักทอง

ประเภทของข้อปลีกล้วย

งาขาว (ใส่ด้วย ใส่แก้ว) งาดำ ถั่วเขียว ถั่วเหลือง นม เนย น้ำปลา (แก้วทั้ง 5 ใบ)
เหล้า (บวงสรวงเวลาเช้าถึงเที่ยงวัน) เผือก มัน บุหรี่ทางเหนือ เหมียง หมากพลู บายศรีปาก
ชาม (ใส่ไข่ต้ม) แจกันดอกไม้ขาว 1 คู่ เตรียมดอกไม้ ข้าวตอก เหริยธูปบาทไว้โปรย

รายละเอียดเครื่องบวงสรวงเทพยดา สิ่งที่ต้องเตรียม

โต๊ะบวงสรวง ผ้าปูโต๊ะ กระจ่างรูป เชิงเทียน (เทียนเงิน เทียนทอง) รูปหอม พานเงิน
พานทอง

เครื่องบวงสรวงเทพยดา (ตั้งแต่เวลาเช้าไม่เกินเที่ยงวัน)

หัวหมูครบชุด 1 หัว (หมูต้องมีขา มีหาง มีตีน พร้อมน้ำจิ้ม) เป็ดพะโล้ 1 ตัว (เปิดต้องเป็น
ตัวพร้อมน้ำจิ้ม) ไก่หนึ่ง 1 ตัว (ไก่ต้องเป็นตัวหนึ่งสุกแล้วพร้อมน้ำจิ้ม) ปลาช่อนใหญ่ไม่ขอดเกล็ด 1
ตัว (ทำให้สุก) ปูทะเล 3, 5, 7 ตัว (ปูม้า) กุ้งใหญ่ 3, 5, 7 (กุ้งก้ามกาม)

เครื่องบวงสรวงเทพยดา (ตั้งแต่เวลาบ่ายจนถึงพลบค่ำ)

ประเภทผลไม้

มะพร้าวอ่อน (ตั้งแต่ 1, 3, 4, 5) ขึ้นอยู่กับชุดใหญ่หรือเล็ก (ขาดไม้ได้) กล้วยน้ำไทย หรือ
กล้วยน้ำว้า หรือกล้วยหอมทอง (ประมาณ 3, 5, 7) ส้มเขียวหวาน (ประมาณ 5 กก. ขึ้นไป) องุ่น
(ตามฤดูกาลประมาณ 5 กก. ขึ้นไป) ผลไม้ตามฤดูกาล (เงาะ แดงโม แดงแคนตาลูป สับปะรด
แอปเปิ้ล) ผลไม้ที่ห้ามใช้ คือ มังคุดและละมุด

การจัดโต๊ะบวงสรวง

ราชวัตร มีทางเข้า-ออกทั้ง 4 ทิศ มีต้นกล้วย, ต้นอ้อย, มะพร้าว, กล้วยเครือ มุมทั้ง 4 มี
เสวตฉัตร โยงค้ำสายสิญจน์จากพระกรขององค์อนุสาวรีย์พ่อขุนงำเมืองมายังเครื่องบวงสรวงและ
โดยรอบบริเวณ เพื่อให้กลุ่มพลังมวลชนได้เข้าร่วมพิธีทางศาสนาพราหมณ์ พร้อมเพรียงกันทั้งพิธี
ทางศาสนาพุทธด้วย เมื่อท่านพระครูพราหมณ์ได้กล่าวบทท้ายสรรเสริญ และบูชาเทพเทวาบวงสรวง

ดวงพระวิญญาณทั้งสามภักดิ์ในอดีต คือ พ่อขุนรามคำแหง พ่อขุนมั่งราย พ่อขุนงำเมือง และ อดีตบูรพกษัตริราชเจ้าทุกพระองค์

ขั้นตอนของพิธีกรรม การบวงสรวงพ่อขุนงำเมือง

เมื่อขบวนต่าง ๆ มาถึงบริเวณลานอนุสาวรีย์เรียบร้อยแล้ว พิธีกรจึงได้เริ่มดำเนินการตามพิธีการต่าง ๆ ที่ได้กำหนดไว้ดังนี้

1. เชิญผู้ว่าราชการจังหวัดจตุรบุรุษเทียนบูชาพระรัตนตรัย
2. รับศีล
3. ผู้ว่าราชการจังหวัดนำ ทำพิธีทอดผ้าป่า ของมูลนิธิพ่อขุนงำเมือง
4. ถวายปัจจัยไทยธรรม
5. พระสงฆ์ให้พร เสร็จสิ้นพิธีทางสงฆ์
6. เชิญผู้ว่าราชการจังหวัดจตุรบุรุษเทียนบูชาโต๊ะบวงสรวง
7. พระราชครูพรหมณี อำนวยการ บูชาเครื่องบวงสรวงแก่เทพเทวา ทำวามหาราช พ่อขุนงำเมือง พ่อขุนมั่งราย พ่อขุนรามคำแหง และอดีตพระมหากษัตริย์ ทุกพระองค์
8. ผู้ว่าราชการจังหวัดกล่าวอาศิรวาทราชสดุดี
9. รำถวายพระพร

หลังจากพิธีเสร็จ ก็มีพิธีมอบทุนการศึกษาแก่เด็กนักเรียน โรงเรียนสังกัดเทศบาลทั้ง 6 แห่ง โดยมูลนิธิสายสัมพันธ์ลูกพ่อขุนงำเมือง ร่วมกับชมรมลูกสาวพ่อขุนงำเมือง เมื่อรูปจะหมดคอกแล้ว จะเป็นการกล่าวอลาเครื่องสังเวช โดยปู่อาจารย์ ชมรมลูกสาวพ่อขุนฯ จะแบ่งเครื่องสังเวชใส่ กระถางใบตอง อย่างละเล็กละน้อย วางไว้มุมหนึ่งของบริเวณพิธี เพื่อแบ่งปันให้กับสัมภเวสีทั้งหลาย จากนั้นประชาชนทุกคนสามารถแบ่งปันเครื่องที่สังเวช แล้วนั้น ไปรับประทานเพื่อความเป็นสิริมงคล

ตุงหรือธง

“ตุง” เป็นภาษาลานนาใช้เรียก “ธง” ทุกชนิดว่า “ตุง” ไม่ว่าจะ เป็นแบบยืนยาว ๆ ผูกติด ยอดเสาปล้องชายห้อยลงมา หรือแบบผืนสามเหลี่ยมสั้น ๆ ผูกให้ห้อยลงมาหรือผูกด้านขวางให้ชาย ตุงไปทางด้านข้าง ๆ ตุงมีหลายขนาดแบบหลายสี ทำจากวัสดุหลายชนิด เช่น ผ้าทอเป็นผืนทึบ ตลอดทั้งผืน หรือทอทึบสลับกับลายโปร่งโดยใช้เส้นด้ายเรียงเป็นแถว หรือใช้ผ้าโปร่งตลอดทั้งผืน ทำจากกระดาษสากระดาษสี ไม้กระดาน เป็นแผ่นโลหะทองคำ ทองเหลือง เหล็ก สังกะสี ตะกั่ว ดีบุก

ตุ้ง มีหลายชนิดหลายแบบ แต่ละแบบแต่ละชนิดมีรูปร่าง สี การประดับตกแต่ง วิธีทำและใช้ประโยชน์เนื่องในงานพิธีกรรมแตกต่างกันออกไปแล้วแต่กรณี

ความเชื่อในเรื่องตุ้งหรือการ “ตานตุ้ง” และใช้ตุ้งในพิธีกรรมต่าง ๆ ดังนี้

1. เป็นเครื่องประดับในเพื่อความสวยงาม
2. เพื่อเป็นเครื่องหมายแสดงถึง ชัยชนะ ความปิติชื่นชม เกียรติยศ ความสำเร็จ
3. เป็นเครื่องหมายแสดงที่ตั้ง สถานที่ จับจอง
4. เป็นการอุทิศส่วนบุญกุศลแก่ตัวเองและแก่ผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว ให้อยู่สุขสบายหลุดพ้น

จากห้วงนรก

5. ใช้เป็นเครื่องบูชาเทวดา ภูตผี ในพิธีสืบชะตา สะเดาะเคราะห์
6. เป็นเครื่องหมายนำขบวนแห่เครื่องไทยทาน (ริ้วธง) เช่น ตุ้งจ้อจ้าง และนำขบวนแห่

ศพเข้าป่าช้า คือ ตุ้งสามหาง

ตุ้งชนิดต่าง ๆ ที่ควรรู้จัก

แบ่งออกเป็นตุ้งมงคล และตุ้งอวมงคล

ตุ้งมงคล ใช้ในพิธีการต่าง ๆ ที่เป็นมงคล เช่น ตุ้งใจโย (ธงชัย ธงไชย) ใช้เป็นเครื่องหมายแสดงถึงชัยชนะ ความสำเร็จ ความปิติยินดีชื่นชม เป็นเกียรติ จึงใช้ร่วมขบวนแห่ หรือปักไว้ในบริเวณงาน หรือสองข้างทาง เนื่องในงานปอยหลวง ซึ่งอาจจะเป็นการฉลองถวายทานโบสถ์ วิหาร ญาติ กำแพง และใช้ในเทศกาลอันเป็นมงคลทั้งหลาย

ตุ้งโย ทำด้วยเส้นด้ายเรียงกันเป็นแผง โดยมีไม้คั่นเป็นชั้น ๆ ตั้งแต่หัวถึงตีน (ชาย) ตุ้งจะทอทีกลเฉพาะส่วนตรงกลางระหว่างคั่นที่มีไม้สอดเท่านั้น

ตุ้งคั่น (ทียบ) ทำด้วยเส้นด้ายทอทียบเป็นพื้นมักจะทอเป็นรูปต่าง ๆ มีทั้ง ทอยก และทอยก ซึ่งเรียกตามภาษาชาวบ้านว่า “เก็บดอก” บางแห่งใช้วิธีทำสลับกัน คือ ทอทียบสลับไปรงเป็นช่วง ๆ หรือไปรงเฉพาะหัวตุ้ง ชายตุ้ง หรือตรงกลางหัวตุ้ง ก็มี

ตุ้งไส้จ้าง (ไส้หมู ตุ้งพญาขอ) เป็นตุ้งรูปร่างทรงกลมรี ยาวประมาณ 1 สอกใช้ประดับหัวदानเพื่อความสวยงาม หรือใช้ปักบนกองเจดีย์ทรายในวันพญาวันประเพณีปีใหม่

ตุ้งตัวนวม (ตุ้งสืบสองราศี) ทำด้วยกระดาษหรือผ้าขาว ถ้าเป็นกระดาษมักจะเป็นกระดาษสา ใช้ถวายทานเจดีย์ทรายโดยนำไปปักกองเจดีย์ทรายในวันพญาวันเทศกาลสงกรานต์ และบางครั้งใช้ในพิธีกรรมสืบชะตา

ตุ้งอวมงคล เช่น ตุ้งแดง ตุ้งสามหาง ตุ้งเหล็กตุ้งทอง ทำด้วยโลหะเหล็ก (ปัจจุบันเป็นสังกะสี) ตุ้งคำ เป็นตุ้งสามเหลี่ยมที่ทำด้วยกระดาษขนาดเล็ก ๆ แต่มีสีดำ ใช้ในพิธีกรรมเกี่ยวกับสูตถอน ถอนขี้ด และปักบูชา เทพเจ้าประจำทิศใต้ของดวงเท้าทั้งสี่ ซึ่งได้แก่ท้าวมวิรุ๊ปักษ์ (ยักษ์)

ตุ้งแม่คนในภูมิภาคอื่นจะมีตุ้งา (ธง) เช่นเดียวกันกับคนเมืองในล้านนา แต่ความเชื่อความนิยม การเห็นความสำคัญของตุ้ง ในการใช้ประโยชน์ ประดับประดาใช้ในพิธีกรรม ใช้บูชาพระพุทธศาสนา เทวดา คนล้านนา ถือได้ว่าเป็นเอกลักษณ์ที่โดดเด่นและแน่นเหนียวมาจนครบทุกวันนี้ และจะสืบสานต่อไป (นที เมืองมา, 2540: 30)